

några ord om

planritningen

– en källa för information och mystik

vad kan en planritning och en planlösning berätta?

Ritningen är ett dokument. Se framför dig en pappersrulle utrullad över bordet. Lite som en karta. En hel värld öppnar sig. Ett hemligt ark där varje streck har mening. Tänk in doften av det nyss kopierade handritade dokumentet och känslan av papperskvaliteten. Planen är vackrare om den är ritad för hand än utförd med maskindragna datorlinjer. Redskapet är en nyvassad blyertspenna, eller stiftpennorna i stiftens tjockleksstorleksordning 0,3, 0,5 och 0,7 uppställda på rad för att användas på rätt ställe. Rulla pennan mellan tummen och pekfingeret samtidigt som du drar strecket. Då blir linjen rak. Underlaget är ritfilm eller skisspapper. Såväl stiftens tjocklek som hårdhet är av vikt. Hårda stift gäller för att ej göra ritfilmen och skisspappret suddiga och då grusa informationen. Att suddas undanbedes. För den extra skickliga finns tusch att tillgå.

Planen är ritad i en bestämd skala. Allt går att mäta med skalstocken. Ritningen ger oss förståelse för husets eller lägenhetens mått och proportioner, dess storlek som helhet. Den delger oss väggarnas tjocklek och vilka material väggarna är tillverkade av (ifyllda och skrafferade som sten, betong och olika fyllningar). Du kan se var fönster är placerade – och därmed få en förståelse för hur ljuset faller in. Var mörka ytor kontra ljusa delar befinner sig. Planen visar dörrarnas riktning genom en halvslagen cirkel mot dörrbladet. Givetvis får vi också veta bredden på dörren, dörrspannet (kommer sängen in?); och dörrkarmarna är inritade i rätt skala.

Ritningen berättar hur lägenhetens rum förhåller sig till varandra. Planlösningen kan vara utformad på en rad skilda vis; med alla rum i fil, med en central kärna i mitten av lägenheten, som en rundgång där du har möjlighet till olika vandringar genom rummen, eller med en öppen planlösning som har så få väggar som möjligt. Planlösningen ger rörelsemönstret. Den är upphovet till rytmen. Även rytmen mellan de bestämda rummen och så kallade mellanrum som bi-ytor, alkover och vrår är avgörande – dessa ytor som kan ge extra spänning till helheten.

En planritning av idag kan innehålla en rad förkortningar uttryckta i versaler som TT, DM och SKK – omöjliga att förstå om man inte är invigd i det hemliga språket och kan dechiffrera att tvättmaskinen har en plats på ritningen, liksom diskmaskinen och även skafferi/kylskåp. DB är

diskbänken, G/L är garderob slash linneskåp. HS är högskåp. TM är en elektrisk handdukstork. Vilken information! KPR är kapprum. Till detta finns VVS-ritningar (vatten, värme och avlopp) och el-ritningar med *sina* speciella koder och förkortningar. Mystiken har bara börjat.

Idag använder vi A-formatet för våra ritningar (A1), kopieringspapper (A4) och vykort (A6). Under antik tid utgick man från gyllene snittets format. Under antiken ansågs att det vackra – och därmed det självklara att bruka – tillhörde talförhållanden och geometri. Det gick att räkna fram de rätta proportionerna. Det vackra var det sanna och detta följde regler och skapade ordning (för att undvika kaos). Fasaden och planlösningen följde därmed den gyllene rektangelns regler, en logaritmisk spiral infogad i en rektangel. Denna hänfördes till Fibonacci-sekvensen (0, 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, ...), där varje term är summan av de två föregående. Gyllene snittet återfinns även i naturen. Vi kan finna samma proportioner i nautilusnäckans form och i tallkottars spiraler, i solrosblomman, på fiskars fjäll och på fjärilar.

För att återvända från det gudomliga tänkandet till ett mer grundläggande förhållande: ”Ett sovrum är ett rum där det finns en säng; en matsal är ett rum där det finns bord och stolar, och ofta en skänk; ett vardagsrum är ett rum där det finns fåtöljer och en soffa; ett kök är...” (Perec 1974, s. 39) Den franske författaren Georges Perec definierar lägenhetens väsen genom följande två punkter (s. 39):

1. Alla lägenheter utgörs av ett varierande, men ändligt, antal rum;
2. Varje rum har en särskild funktion.

Perec fortsätter: ”Det verkar svårt, eller snarare löjligt, att ifrågasätta dessa självklarheter. Lägenheter ritas av arkitekter som har väldigt specifika idéer om hur en hall, ett vardagsrum, ett sovrum, en barnkammare, en jungfrukammare, en korridor, ett kök och ett badrum ska vara. Men ändå liknar alla rum varandra mer eller mindre från början; det är ingen idé att försöka imponera på oss med prat om moduler och annat lappri: det är alltid bara ett slags kuber, eller snarare rätblock; det finns alltid minst en dörr och ganska ofta ett fönster; de är uppvärmda, till exempel av ett element, och de är utrustade med ett eller två eluttag /.../ Sammanfattningsvis är ett rum en tämligen formbar rymd.” (s. 39f)

Denna ”formbara rymd” kan vi undersöka med Arne Branzells rymdbubblor. Den svenske arkitekten Branzell har en speciell teori kring perception. Nu kommer kroppen in och tar plats i arkitekturen, själva bestigningen av rummet kan börja. Därtill har människans förväntningar sin roll. Kanske har vi lämnat planen som dokument bakom oss och tar nu själva plats i skala

1:1. Branzell förklarar att du på något sätt är ”omgiven av ett sfäriskt yttre känsligt kraftfält” som en sorts ”rymdbubbla”. Genom denna bubbla – och med sinnenas hjälp – får du en förståelse av rummets utsträckning, höjd, hörn och utblickar. Entrén in till rummet beskriver Branzell som ”förväntans rum” medan rummet du stiger in i representerar ”nu-rummet”. Det tredje steget utgörs av ”minnets rum”, då du vandrat vidare men har kvar själva rummet som en känsla, en hågkomst (Branzell 1989, s. 13). Att förstå arkitektur och rum handlar således om tid – och reflektion.

I den här utställningen har *planritningen som text* fått sin plats i hallen. Hedrande. Hallen är navet till lägenheten. Genom ytterdörren når vi hallen, som därefter öppnar upp till resten av lägenhetens rum. Välkommen att vandra vidare

Gertrud Olsson
2021-04-02 / skrivet till Galleri Silks utställning *Planlösning*

Referenser

Branzell, A. (1989), *Något om. Liten skissbok om det upplevda rummet*. Göteborg: Witu förlag
Perec, G. (1974), *Rummets rymd*. Stockholm: Modernista

